

leri ise bundan tamamen mahrum bırakıldığını savunan görüşün naslarla ve adalet mantığıyla bağdaştırılmasını zorlaştıran yönleri vardır. Lutuf konusuna naslar açısından bakılınca, mükelleflerin kendi iradeleriyle iman ve itaat etmelerine yardımcı olacak ilâhî nimet ve lutufların insanlara yeterince verildiğini söylemek gerekir. İnsana yükümlülüğün üstesinden gelebilecek şekilde irade hürriyetinin verilmesi, peygamberler gönderilmesi, ilâhî kitaplar aracılığıyla kulluk görevlerinin açıkça bildirilmesi bu lutufların başlıcalarıdır. Lutfun gerekliliğini ileri sürenler de bunu söylemektedir. Lutfun sadece müminlere verilir kâfirlerin bundan mahrum bırakıldığı meselesine gelince bunu da şöyle anlamak mümkündür: Allah kimseyi mümin veya kâfir olarak yaratmamıştır. Herkes mümin olmaya da kâfir olmaya da elverişli olarak doğar. Yetişkin hale gelip mükellef olan insan, iradesini iman ve itaat yönünde kullanırsa bu tercihinin dünyada başlayan bir mükâfatı olarak Allah kendisine lutufta bulunur, kulluk yapmaya devam ederse lutufları artarak devam eder, yani mümin olmayı seçenlere ilâve lutufta bulunur. Eğer iradesini inkâr ve isyan yönünde kullanırsa Allah onu lutfundan mahrum bırakır. Şu halde kâfirin ilâhî lutuftan mahrum edilmesi, iman ve itaat etme irade ve gücünden yoksun bırakılması şeklinde anlaşılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "lûf" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "lûf" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "lûf" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "lûf", "hšn", "n'am", "fâl", "rhm" md.leri; Eş'arî, *el-Lüma'*, s. 148-149; a.m.f., *Ma'kâlât* (Ritter), s. 246-248, 291, 573-578; Bâkullânî, *et-Temhid* (İmâdüddin), s. 379-381; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 53; Şeyh Müfid, *el-'Akl fi usûli'd-din*, Beyrut 1412/1992, s. 366-367; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Üşûli'l-hamse*, s. 519-525; İbn Metteveyh, *el-Mecmû' fi'l-Muhtâ bi't-teklîf* (nşr. D. Gimaret), Beyrut 1981, II, 375-403; Neseî, *Tebşiratü'l-edille* (Salamé), II, 723-737; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed fi usûli'd-din* (nşr. Vedî' Zeydân Haddâd), Beyrut 1974, s. 118-119; Cüveynî, *el-İrşâd* (Temîm), s. 256; Nüreddin es-Sâbüni, *el-Bidâye fi usûli'd-din* (nşr. Bekir Topaloğlu), Dimaşk 1399/1979, s. 74-75; Nasîrüddîn-i Tûsî, *Tecridü'l-i'tikâd* (nşr. M. Cevâd el-Hüseynî el-Celâfî), [baskı yeri yok] 1407 (Mektebetü'l-İlâmî'l-İslâmî), s. 204; İbnü'l-Mu'tahhar el-Hillî, *el-Bâbü'l-hâdî 'aşer* (nşr. Mehdi Muhakkik), Tahran 1365, s. 165, 277; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989, IV, 312-313; Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Kum 1991, VIII, 196-200; Süyûrî, *İrşâdü'l-tâlibin ilâ Nehci'l-müsterşidin* (nşr. Mehdi er-Recâî), Kum 1405/1984, s. 276-278; O. N. H. Leaman, "Lutf", *EP* (İng.), V, 833-834; Emrullah Yüksel, "Ca'fer b. Mübeşşir", *DİA*, VI, 554.

İLYAS ÇELEBİ

LUVİS ŞEYHO

(bk. ŞEYHO, Luvîs).

LÜB

(الب)

Dinî ve tasavvufî hal ve makamların bir mertebesini ifade eden tasavvuf terimi.

Sözlükte "öz" anlamına gelen lübb kelimesi, tasavvuf kaynaklarında "kuruntu ve hayal kabuğundan arınmış ve kutsal nurla aydınlanmış akıl", "özün özü" anlamındaki lübbü'l-lüb ise "akla güç veren ilâhî ve kutsî nur" şeklinde tanımlanmış (*et-Ta'rifât*, "lûb" md.; Kâşânî, s. 72), Kur'an'da birçok yerde geçen "selim akıl sahipleri" mânasına gelen ülü'l-elbâb ifadesi (meselâ bk. Sâd 38/29, 43) bu terimin kaynağı olarak görülmüştür. Kutsî nurla güçlenerek vehim ve hayal kabuğundan arınan selim aklın aşkın bilgileri algılayabileceği kaydedilmiştir (Kâşânî, s. 72; Gümüşhânevî, s. 24). "Kabuk" anlamındaki kışr ise mutasavvıflara göre bâtin ilmini bozulmaktan koruyan zâhir ildir. Hakikate göre tarikat, tarikata göre şeriat kışrdır. Mânevî halini ve yolunu şeriatla korumayan sâlikin hali bozuktur; yolu hevâ, heves ve vesvese yoluna dönüşür. Tarikattî hakikate ulaşmanın aracı olarak görülen kişi zındık ve mühlid olur (Kâşânî, s. 144; Gümüşhânevî, s. 24). Buna göre şeriat, tarikat ve hakikat sıkı şekilde birbirine bağlıdır; önceki sonrakinin kabuğu, sonraki de öncesinin özüdür. Özü olmayan kabuk bir işe yaramaz, kabuğun muhafaza etmediği öz de bozulmaya mahkumdur.

Gazzâlî tevhidin dört mertebesinden söz ederken bu mertebeleri kışr ve lüb terimlerinin yardımıyla açıklar. Ona göre münafıkların tevhidi özü olmayan bir kabuktan yani şekilden ibarettir. Sürekli gaflet içinde bulunan avamın tevhidi de kabuktur; ancak bu, münafıklar için söz konusu edilen kabuktan farklıdır. Mukarrebînin tevhidi lüb, siddikların tevhidi lübbü'l-lübdür. Gazzâlî bu hususu ceviz misaliyle izah eder. Cevizin üzerindeki sert kabuk kışr, bu sert kabuğu örten yeşil ve acı kabuk kışrül-kışrdır. Sert kabuğun içindeki ceviz lüb, bu özün içindeki ceviz yağı lübbü'l-lübdür ve nihâî amaç da budur (*İhyâ'*, IV, 240).

Tasavvufîta insân-ı kâmil bütün varlıkların özünün özü olarak kabul edilir ve bu husus "zübde-i âlem, hulâsa-i mevcû-

dât, merdüm-i dide-i ekvân" gibi tabirlerle ifade edilir. Aynı şekilde ruh öze, onu taşıyan ve koruyan beden de kabuğa benzetilmiştir. Öte yandan anlam ve kavram öz, bunları dile getiren söz ve terim kabuktur. Maksat lafız değil mâna olmakla beraber içinde mânayı barındırması ve bunu başkalarına aktarmanın aracı olması bakımından lafız ve söz de önemlidir. Yûnus Emre, "Şeriat tarikat yoldur varana / Hakikat mârifet ondan içerü" beytiyle bu hususu dile getirmiştir. Özden, hakikatten, mârifetten yoksun oldukları halde kendilerini ehl-i lüb kabul eden sahte sûfiler başkalarını ehl-i kışr olarak görüp küçümsemişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "lûb" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1183, 1288; Kâşânî, *İşlâhâtü's-şüfiyye*, s. 72, 144; Cevâd Nûrbağ, *Ferheng-i Nûrbağ*, Tahran 1369 hş., II, 44, 46; Ca'fer Seccâdî, *Ferheng*, Tahran 1991, s. 640, 683; Gazzâlî, *İhyâ'*, Kahire 1939, I, 40; IV, 240; Gümüşhânevî, *Câmi'u'l-uşûl*, Kahire, ts., s. 22, 24; İsmâil Hakkî Bursevî, *Lübbü'l-lüb*, İstanbul 1289.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

LÜBÂBE bint HÂRİS

(bk. ÜMMÜ'İ-FAZL).

LÜBÂBÜ'İ-ELBÂB

(لب الأباب)

Avfi'nin

(ö. 629/1232 [?])

kaleme aldığı

İran edebiyatında ilk şuarâ tezkiresi.

618 (1221) yılında tamamlanan ve Farsça şiir yazar 300'e yakın şairin hayat hikâyesiyle seçme şiirlerini ihtiva eden bir tür antoloji niteliğindeki eser, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm süren Gur Sultanı Şehâbeddin Muhammed'in memlûklerinden Melik Nâsirüddin Kabâce'nin veziri Aynülmülk Fahreddin Hüseyin'e ithaf edilmiştir. Şiirin ve şairliğin mahiyetine dair bir önsözle başlayan eserde şiirle ilgilenen sultanlar, vezirler ve ileri gelen devlet ricâlî, âlimler ve imamlar hakkında bilgi verilmiş, daha sonra şairlerin hayatına ve şiirlerine geçilmiştir. Yazar örnek şiirleri kaydetmeden önce bunların değeri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bu bakımdan Avfi'nin tezkiresi Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin *Yetîmetü'd-dehr*'ine benzemektedir. *Lübbü'l-elbâb* şairler hakkında bazan çok az bilgi içermesine, ölüm tarihlerini bile kaydetmemesine, üslûbunun ağırlığına, örnek

verilen şiirlerin bazan şairin üslûbu hakkında bir fikir vermemesine rağmen Fars şiirinin ilk dönemleri hakkında değerli bilgiler içermektedir. Çağdaş şairlerden birçoku ile görüştür müellifin bu döneme dair verdiği bilgiler de önemli kabul edilmektedir. Tezkirede ayrıca başka kaynaklarda adına ve şiirlerine rastlanmayan şairlerden örnek parçalar yer almaktadır.

Eserin önce Edward Granville Browne tarafından II. cildi (London-Leiden 1903), ardından E. G. Browne ve Mirza Muhammed Han Kazvîni tarafından I. cildi (London-Leiden 1906), yayımlanmış, daha sonra bu baskı esas alınarak Saîd-i Nefîsî'nin açıklama ve notları ile birlikte bir cilt halinde Tahran'da basılmıştır (1335 hş.). *Lübâbü'l-elbâb*, Seyyid Ali el-Hüseynî tarafından 1591-1592'de yazılan *Bezm-ârây* adlı esere küçük bazı ifade değişiklikleriyle ve Avfî'nin adı zikredilmeden aynen alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Avfî, *Lübâbü'l-elbâb* (nşr. E. G. Browne – Muhammed Kazvîni), London-Leiden 1903-1906, I-II; Browne, *LHP*, I, 450-451; Storey, *Persian Literature*, I, 2, 783; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fârsî*, Tahran 1350 hş., II, 77-86; Nezîr Ahmed, "Ta'likâtî ber Lübâbü'l-elbâb", *Ferheng-i İrân Zemîn*, XIX, Tahran 1352 hş., s. 89-105; M. Ali Taberî, *Zübdetü'l-âşâr*, Tahran 1372 hş., s. 336; J. Matini, "Awfî", *Etr.*, III, 118.

TAHSİN YAZICI

LÜBÂBÜ't-TE'VÎL

(لباب التأويل)

Ali b. Muhammed el-Hâzin'in
(ö. 741/1341)
Kur'an tefsiri
(bk. HÂZİN, Ali b. Muhammed).

LÜBÂBÜ'İ-UKÛL

(لباب العقول)

Miklâtî'nin
(ö. 626/1229)
felsefî yaklaşımların eleştirisine de
yer veren kelâma dair eseri.

Miklâtî hakkında yeterli bilgi yoktur. İbn Abdülmelik el-Merrâküşî'nin *ez-Zeyl ve't-tekmile* adlı eseri müellif hakkında bilgi veren tek kaynak durumundadır. Müellifin tam adı Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Muhammed b. Muiz el-Ahdeb el-Miklâtî el-Fâsî'dir. Nisbelerinden hareketle Fas ve Sicilmâse arasındaki bölgede yaşayan Miklâte kabilesinden olduğu ve Fas şehrinde doğduğu tahmin edilmektedir. Muvahhidler Hükümdarı Ebü Yû-

suf Ya'küb el-Mansûr'un (1184-1199) meclisinde bulunduğu göz önüne alınırsa VI. (XII.) yüzyılın ortalarında doğduğu söylenebilir. Bazı hoca ve talebelerinin adını kaydeden İbn Abdülmelik, onunla İbnü'l-Kattân el-Mağribî arasında anlaşmazlığa rağmen nübüvvetin kesbi konusundaki görüşü sebebiyle İbnü'l-Kattân aleyhine kendisinden fetva almak isteyenlere karşı çıktığını belirtir. Yine onun verdiği bilgilerden 591 (1195) yılında Ebü Yûsuf el-Mansûr'la, 607'de (1210) oğlu Muhammed en-Nâsır'la beraber Endülüs'e yapılan seferlere katıldığı ve her iki sefer esnasında Endülüs'te verdiği derslere büyük rağbet gösterildiği öğrenilmektedir. Nâsır'dan sonra oğlu Yûsuf el-Müstansır tarafından Neffîs'e kadî tayin edildi. Ardından gelen hükümdarlar zamanında da bu görevini sürdürdü ve 21 Zilkade 626 (11 Ekim 1229) tarihinde Merakeş'te vefat etti. *Lübâbü'l-ukûl*'den başka *Fî Uşûlî'l-fıkh*, *el-Burhân* ve *el-Ma'kûlât* adlı kitaplarının olduğu kaydedilmektedir (*Lübâbü'l-ukûl*, s. 81, 359).

ez-Zeyl ve't-tekmile'de Miklâtî'nin kelâm ve fıkıh usulü alanlarında mâhir bir âlim olduğu ve *Lübâbü'l-ma'kûl fî 'ilmi'l-uşûl* adıyla bir eser yazdığı belirtilmektedir. Kitabın yazma nüshasının kapağında adı *Lübâbü'l-ma'kûl fî'r-red 'ale'l-felâsife fî 'ilmi'l-uşûl* şeklinde kaydedilmekte, müellif ise önsözde kitabına *Lübâbü'l-ukûl fî'r-red 'ale'l-felâsife fî 'ilmi'l-uşûl* adını koyduğunu bildirmektedir. *Lübâbü'l-ukûl* bir mukaddime ile on yedi bölümden (bab) meydana gelmektedir. Müellif mukaddimedeki görüşlerinin sakatlığı esasen ortaya çıkmış bulunan Revâkiler'i değil Aristo ve Meşşâî filozoflarını hedef aldığını belirtir.

Eserin üçte ikisini oluşturan ilâhiyyât kısmının birinci babında küllî bir ilim olan kelâm disiplininin hedefi "dinî akidelere doğruluğunu kesin delillerle kanıtlama" şeklinde açıklanmıştır. Bu sebeple sözü edilen disiplinin duruma göre hem tabii hem ilâhî ilme yöneldiği belirtildikten sonra ilâhiyyât alanında kelâmcılar ve filozoflarca kullanılan bazı terimler izah edilmiştir. Bunlar mevcûd, şey, zât, cevher, araz, vâhid, hüve-hüve, zıd, kuvve, akıl vb. kavramlardır (s. 7-60). Ardından âlemin hudûsü önce imkân, sonra da tabiatın değişken oluşu (tegayyür) yöntemleriyle ispata çalışılır ve hâdislerin nihayetsiz devam edemeyeceği konusu işlenir. Ondan sonra filozoflarca âlemin kudemi hakkında ileri sürülen delillere ve

bunların eleştirisine geçilir. İlahiyyât kısmının ikinci babı âlemin fânî oluşuna ayrılması ve bu görüşü benimsemeyen filozofların delilleri çürütülmüş, sonraki bölümde filozofların ruhun (nefis) ezeli ve ebedî olduğu yolundaki iddiası reddedilmiştir. *Lübâbü'l-ukûl*'ün dördüncü bölümü imkân delili çerçevesinde Allah'ın varlığının ispatına ayrılmıştır. Müellif burada Allah'ın âlemi yaratması konusunda filozofların benimsediği feyiz ve sudûr telakkisine tenkitler yöneltmiştir (s. 71-172).

Miklâtî eserinin daha sonraki altı bölümünde sıfatlar konusunu işlemiştir. Önce sıfât-ı selbiyye çerçevesinde zât-ı ilâhiyyeye yön ve mekân, dolayısıyla cismiyet izâfe edilemeyeceği üzerinde durmuş, ardından Allah'ın birliğini, bu arada filozoflara ait vahdâniyyet delilinin eleştirisini konu edinmiştir. Bundan sonra sübûtî sıfatları ele almış, bunları özellikle Mu'tezile ile olan anlaşmazlıkları göz önünde bulundurarak incelemiş, sekizinci bölümde ona göre aklın delâlet ettiği hayat, ilim, kudret ve iradede ibaret dört sıfat hakkında filozoflarla olan görüş farklılıklarına temas etmiştir. Ardından ilâhî ilmin cüz'iyâtâ (şahsiyyât) taalluku hususunda filozoflara eleştiriler yöneltilmiş, irade sıfatının hâdis olduğunu söyleyen Mu'tezile'nin bu görüşünü reddetmiş ve Cehm b. Safvân ile Hişâm b. Hakem'in Allah'a hâdis ilim izâfe edilmesini tenkide tâbi tutmuştur. Onuncu bölümde kelâm sıfatı ele alınmış, bu konuda filozoflar, Sâbiîler ve nübüvveti inkâr eden gruplarla Mu'tezile, Hâricîler, Zeydiyye ve İmâmîyye kelâmcıları eleştirilmiştir (s. 173-285). Kitabın on birinci bölümünde bir yönüyle kader konusunu ilgilendiren ilâhî iradenin hem hayra hem şerre taalluk edişi bahsi işlenmiş, on ikinci bölümde hüsün-kubuh ve salah-aslah, on üçüncü bölümde hidayet-dalâlet meselelerine yer verilmiştir (s. 286-329).

Eserde nübüvvet kısmı on dört ve on beşinci bölümlerde ele alınmaktadır. Miklâtî, İslâm filozoflarının nübüvvet konusunda olumlu veya olumsuz bir şey söylememekle birlikte sistemlerinin bunun inkârını gerektirdiğini belirttiğinden sonra mucizenin şartları ve nübüvveti kanıtlama yönü üzerinde durmuş, ardından Hz. Peygamber'in mucizelerine geçmiş, nehihten söz ettikten sonra Kur'an mucizesini anlatmış ve peygamberlerin ismet sıfatına temas etmiştir. Bu kısmın sonunda rızık ve ecel konularına da kısaca yer vermiştir (s. 330-379). *Lübâbü'l-*